

**Περηφάνια και Προκατάληψη:
Ανησυχίες και προβληματισμοί γονέων
όσο αφορά την σεξουαλικότητα
των ατόμων με σύνδρομο Down**

Η αυθόρμητη παραπομπή του τίτλου στην ομώνυμη ρομαντική ταινία, είναι μια υπενθύμιση ότι η σεξουαλικότητα, και κυρίως η σεξουαλικότητα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπως με σύνδρομο Down, δεν αποτελεί μόνο μια προσωπική υπόθεση, αλλά είναι συνυφασμένη με την κοινωνικο-πολιτική πραγματικότητα του συγκεκριμένου χώρου και χρόνου, η οποία και καθορίζει τι είναι φυσιολογικό και επιτρεπτό και τι όχι.

Στο συγκεκριμένο θέμα οι όροι “περηφάνια” και “προκατάληψη” αφορούν τις στάσεις όπως διαμορφώνονται μέσα από τις επιρροές προσωπικών εμπειριών αλλά και των μύθων και στερεοτύπων για τα άτομα με σύνδρομο Down καθώς και για την σεξουαλικότητα.

Αναλυτικότερα, ο όρος “περηφάνια” αναφέρεται:

- Στην περηφάνια των ατόμων με σύνδρομο Down για την ύπαρξή τους και το τρόπο που διεκδικούν το δικαίωμα στην ζωή και την ευτυχία
Τα άτομα με σύνδρομο Down είναι γνώστες της διαφορετικότητά τους. Βιώνουν την διαφορετικότητα μέσα από τις στάσεις του περιβάλλοντος τους, τον διαχωρισμό τους στην εκπαίδευση, την έλλειψη ευκαιριών για εργασία, για κοινωνική ζωή, για συντροφικότητα και σεξουαλικές σχέσεις καθώς και την αμφισβήτηση του δικαιώματός τους να γίνουν γονείς. Καθημερινά πρέπει να “αποδεικνύουν” ότι με την κατάλληλη υποστήριξη μπορούν να υπερβούν τους περιορισμούς των αλληπάλληλων “δεν μπορώ” και “δεν γίνεται”.
- Στην περηφάνια των γονέων η οποία πολλές φορές μεταφράζεται στην τάση να επωμίζονται την ολοκληρωτική ευθύνη για την σεξουαλική υγεία των παιδιών τους, ακολουθώντας το γνωστό “Τα εν οίκω μη εν δήμω”
Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα γονέων που αποφεύγουν να συζητήσουν για θέματα σεξουαλικότητας με τους ειδικούς με τον φόβο ότι θα στιγματίσουν το παιδί τους περισσότερο. Για παράδειγμα, οι γονείς μπορεί να αρνούνται ότι ο γιος τους ή η κόρη τους παρουσιάζει ανεπιτρεπτες σεξουαλικές συμπεριφορές, με τον φόβο ότι το σχολείο ή το εργαστήριο επαγγελματικής κατάρτισης μπορεί να σχηματίσουν άσχημη ιδέα για το παιδί τους και να το αποβάλουν από το πρόγραμμα τους.
- Στην περηφάνια που νοιώθω όταν κάποιος /α από τους πελάτες μου κάνει το όνειρο για μια “κανονική” προσωπική ζωή πραγματικότητα.
Αναφέρομαι σε στιγμές που κάποιοι πελάτες μου λάμπουν από ευτυχία όταν μου ανακοινώνουν ότι είναι ερωτευμένοι, ή όταν μου δείχνουν το δακτυλίδι των αρραβώνων τους.
Και δεν θα ξεχάσω την συγκίνηση που ένοιωσα μερικές εβδομάδες πριν, όταν επισκέφθηκα ένα ζευγάρι (και οι δύο με ελαφρά νοητική στέρηση) με το νεογέννητο αγοράκι τους.
- Στην περηφάνια που νοιώθω για την συμμετοχή μου στην ημερίδα αυτή με την πεποίθηση ότι το σημερινό θέμα είναι απόδειξη της διαδικασίας κατάρριψης του ταμπού της σεξουαλικότητας των ατόμων με σύνδρομο Down στην Ελλάδα.

Ο όρος “προκατάληψη” αναφέρεται σε μύθους και στερεότυπα για τα άτομα με σύνδρομο Down, για τους γονείς τους αλλά και για την σεξουαλικότητα γενικότερα.

Βασικοί Μύθοι για την Σεξουαλικότητα Ατόμων με Σύνδρομο Down:

- Τα ενήλικα άτομα με σύνδρομο Down παραμένουν αθώα σαν παιδιά.
Ο συγκεκριμένος μύθος έχει δύο πτυχές. Όχι μόνο αρνείται την ενηλικίωση των ατόμων αλλά και υποστηρίζει την έλλειψη σεξουαλικότητας στην παιδική ηλικία, συγχέοντας την σεξουαλικότητα με την σεξουαλική πράξη.
- Τα άτομα με σύνδρομο Down είναι από την φύση τους πιο σεξουαλικά καθώς και πιο ελεύθερα στην έκφραση της σεξουαλικότητάς τους.
Σε αντιπαράθεση με τον προηγούμενο, αυτός ο μύθος θεωρεί ότι τα άτομα με σύνδρομο Down όχι μόνο έχουν εντονότερη, αλλά και μη ελεγχόμενη σεξουαλικότητα σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Και οι δύο μύθοι έχουν τις ρίζες τους στην φοβική αντιμετώπιση της διαφορετικότητας. Δεν έχουν περάσει πολλά χρόνια από τον καιρό που λαϊκές εικασίες για την γέννηση ατόμων με ειδικές ανάγκες απέδιδαν το φταίξιμο στο “απαγορευμένο” “κακό” σεξ των γονιών και ως εκ τούτου θεωρούσαν ότι τα άτομα με ειδικές ανάγκες διαιωνίζουν μια επικίνδυνη σεξουαλικότητα. Επιπλέον ιστορίες για “ακατονόμαστες” σεξουαλικές πράξεις των τροφίμων ασύλων επιβεβαίωναν τους φόβους για την “σατανική” και “επικίνδυνη” σεξουαλικότητα των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Και οι δύο ακραίοι μύθοι που είτε αρνούνται τελείως την ύπαρξη σεξουαλικότητας στα άτομα με ειδικές ανάγκες, είτε τής προσδίδουν έναν ζωώδη κι επικίνδυνο χαρακτήρα, έχουν κοινή προέλευση την άμυνα έναντι της διαφορετικότητας και τον εξορκισμό αυτής από την ζωή των υπολοίπων. Σήμερα βέβαια γνωρίζουμε ότι:

- Τα άτομα με σύνδρομο Down, μπορεί να μην φτάνουν τα νοητικά επίπεδα άλλων ενηλίκων, αλλά έχουν την ίδια σωματική και ψυχοσεξουαλική αναπτυξιακή πορεία και τις ίδιες ανάγκες με τον υπόλοιπο πληθυσμό
- Η σεξουαλικότητα των ατόμων με σύνδρομο Down καθώς και η έκφραση της εξαρτάται από τους ίδιους παράγοντες που ισχύουν και για τον υπόλοιπο πληθυσμό
- Οι “ακατονόμαστες σεξουαλικές πράξεις” στα άσυλα είχαν να κάνουν με την σεξουαλική κακοποίηση των τροφίμων από τους “υγιείς” φροντιστές τους, παρά με τους σεξουαλικούς πειραματισμούς μεταξύ των τροφίμων.
- Πιθανές αντικοινωνικές σεξουαλικές συμπεριφορές των ατόμων με σύνδρομο Down, δεν έχουν να κάνουν με το σύνδρομο αλλά με μια σειρά από πιθανές κοινωνικές αιτίες και προσωπικές εμπειρίες, όπως:
 - Η έλλειψη σεξουαλικής παιδείας (π.χ. Ο Γιώργος εκφράζει τον θαυμασμό του για τις γυναίκες με το να αγγίζει άγνωστες στο δρόμο.)
 - Η έλλειψη προσωπικού χώρου και σεβασμού προσωπικών στιγμών (π.χ. Η Έλενα που έχει μάθει να γδύνεται μπροστά στα αδέρφια της στο σπίτι, βγάζει την μπλούζα της μπροστά στους συμμαθητές της στο σχολείο)
 - Τα διπλά μηνύματα από το περιβάλλον (π.χ. Ο Νίκος χαιρείται που η συνοδός του σχολικού τον φωνάζει “αγάπη μου” αλλά δεν καταλαβαίνει γιατί θυμώνει όταν πάει να την φιλήσει ερωτικά στο στόμα, όπως έχει δει να κάνουν οι ερωτευμένοι στην τηλεόραση)
 - Η άρνηση της ενηλικίωσής τους από το περιβάλλον τους (Ο Τάκης, αν και έφηβος μοιράζεται ακόμα το κρεβάτι του με την μητέρα του. Στο σχολείο αυνανίζεται μπροστά στους άλλους, επιδεικνύοντας την σεξουαλική του ανάπτυξη που η μητέρα του αγνοεί)
 - Η εμπειρία σεξουαλικής κακοποίησης (π.χ. Ο Κώστας, με ιστορικό κακοποίησης, παρενοχλεί σεξουαλικά τα μικρότερα αγοράκια στο σχολείο. Στην προσπάθειά του να κατανοήσει και να ελέγξει την εμπειρία του, αλλάζει το ρόλο του από θύμα σε θύτη)

-Το τραύμα της διαφορετικότητας (π.χ. Η Χριστίνα ντύνεται και συμπεριφέρεται προκλητικά προς όλους τους άνδρες, καθώς το ενδιαφέρον τους της δημιουργεί την πεποίθηση ότι είναι εξίσου ελκυστική με τις υπόλοιπες γυναίκες)

Και βέβαια τα παραπάνω είναι μόνο μερικά παραδείγματα από την κλινική μου εμπειρία. Η λίστα είναι ατελείωτη και οι παραλλαγές αμέτρητες, όπως και οι ιστορίες των ατόμων.

Άλλος ένας Μύθος για τα Άτομα με Σύνδρομο Down:

- Όλα τα άτομα με σύνδρομο Down είναι κοινωνικά, στοργικά και τρυφερά στις σχέσεις τους. Η παραπάνω δήλωση όχι μόνο γενικεύει την συμπεριφορά των ατόμων με σύνδρομο Down (όλα τα άτομα είναι κοινωνικά, στοργικά και τρυφερά), αλλά επίσης γενικεύει και υπεραπλουστεύει και τις διάφορες κοινωνικές καταστάσεις όπου παρουσιάζεται αυτή η συμπεριφορά (σε όλες τις σχέσεις και όλες τις στιγμές)

Ο μύθος αυτός έχει τις ρίζες του στην αρχική περιγραφή των ατόμων με “μογγολική ιδιοτεία” (όπως λεγόταν τότε) από τον Dr. Langton Down, ο οποίος πιθανότατα να περιέγραφε μια ασυλιακή συμπεριφορά η οποία συνδέθηκε με το σύνδρομο. Αν και το ίδιο το σύνδρομο περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές μορφές (Trisomy 21, Translocation Down, Mosaic) Η Valerie Sinason (1992) περιγράφει τα ίδια χαρακτηριστικά -παγωμένο χαμόγελο, υπακοή- ως “δευτερογενή αναπηρία” που δημιουργείται μέσω της προσπάθειας του ατόμου να γίνει δεκτό από το “υγιές” περιβάλλον του και τον φόβο ότι αν δεν τα καταφέρει το περιβάλλον του θα τον σκοτώσει (είτε στην κυριολεξία είτε μέσω του εξοστρακισμού του στα ιδρύματα).

Η τάση για γενίκευση προσωπικών συμπεριφορών, υποδηλώνει την άρνηση της ιδιαιτερότητας και ξεχωριστής προσωπικότητας του κάθε ατόμου με σύνδρομο Down. Συνεπώς το άτομο σβήνει και απομένει το σύνδρομο. Αυτή η διαδικασία της αποπροσωποποίησης εξυπηρετεί στην διαιώνιση των μύθων και στερεοτύπων χωρίς σκέψη και ενοχές.

Η ίδια διαδικασία γενίκευσης και αποπροσωποποίησης ισχύει και στην δημιουργία στερεοτύπων όσο αφορά τις σκέψεις, τους προβληματισμούς, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές των γονέων των ατόμων με σύνδρομο Down.

Μύθοι και Στερεότυπα για τους Γονείς:

- Οι γονείς ατόμων με σύνδρομο Down περνούν από στάδια παρόμοια με αυτά του πένθους μετά την διάγνωση και κατά την διάρκεια των διαφορετικών αναπτυξιακών σταδίων. (Vatere, 1993, Craft, 1994)

Η θεωρία αυτή έχει κατηγορηθεί ότι βασίζεται στη Δυτική νοοτροπία και γι' αυτό η γενίκευσή της σε άλλους πληθυσμούς καθίσταται αδύνατη. Παραδείγματος χάριν, στο Ισλάμ η γέννηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες θεωρείται δώρο το Αλλάχ και το ίδιο το παιδί όπως και οι γονείς του είναι ευλογημένοι. Αν και αυτή η στάση αποτελεί πάλι μια γενίκευση όσο αφορά τους Μουσουλμάνους γονείς. Όπως τονίζει ο Johan De Groeff (1999), όλοι οι γονείς (ανεξαιρέτως) περνούν από στάδια πένθους για τον χαμό του “ιδανικού παιδιού” των ονείρων τους ώστε να μπορέσουν ν' αποδεχτούν το πραγματικό τους παιδί με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του. Οι κοινωνικές προσδοκίες για το τί θεωρείται υγιές, ιερό, αποδεκτό, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα και για το πώς οι ίδιοι οι γονείς αποδέχονται ένα παιδί με ειδικές ανάγκες.

- Όλοι οι γονείς των ατόμων με σύνδρομο Down είναι υπερπροστατευτικοί

Οι γονείς έχουν την συνεχή ευθύνη να εξισορροπούν την προώθηση της ανεξαρτησίας των παιδιών τους με το ρίσκο.

Το πώς λειτουργούμε στο γονικό ρόλο έχει να κάνει με πολλούς παράγοντες, όπως:

την προσωπική εμπειρία τη φροντίδας από τους γονείς μας, τη συναισθηματική ωριμότητα, την ικανότητα για κατανόηση, τις αξίες, τη φιλοσοφία και τις στάσεις ζωής, την ενημερότητα σε θέματα ψυχολογίας, καθώς και τις κοινωνικο-πολιτικές στάσεις της εποχής.

Επίσης, σοβαρά σωματικά προβλήματα (αναπνευστικό, προβλήματα καρδιάς) που μερικές φορές παρουσιάζονται σε μικρές ηλικίες στα άτομα με σύνδρομο Down, σαφώς και αποτελούν αιτία της υπερπροστατευτικής τάσης των γονιών τους.

- Όλοι οι γονείς των ατόμων με σύνδρομο Down θεωρούν το θέμα της σεξουαλικότητας ως ταμπού

Σύμφωνα με αυτή τη δήλωση, αυτή τη στιγμή θα παρουσίαζα το θέμα σε άδεια αίθουσα.

Οι απόψεις των γονέων όσο αφορά την σεξουαλικότητα έχουν να κάνουν με τους παραπάνω παράγοντες και ποικίλουν όπως ποικίλουν και οι εμπειρίες των ανθρώπων γενικότερα.

Επιπλέον, σήμερα οι γονείς γνωρίζουν ότι ένας σημαντικός παράγοντας του υψηλού ποσοστού σεξουαλικής κακοποίησης των ατόμων με νοητική στέρηση, είναι η έλλειψη ενημέρωσης και σεξουαλικής παιδείας. (Brown & Craft, 1989, Craft, 1994, Mc Cathy, 1999)

Μύθοι για την Σεξουαλικότητα:

- Σεξουαλικότητα σημαίνει σεξ

Η σεξουαλική πράξη είναι μια μορφή έκφρασης της σεξουαλικότητας. Η σεξουαλικότητα αφορά πολλαπλές πτυχές της ύπαρξής μας, όπως τη **σωματική** (αφορά τις αισθήσεις, τις βιολογικές λειτουργίες, τη σωματογνωσία αλλά και την σωματοεικόνα) τη **συναισθηματική** (αφορά τα συναισθήματα της αγάπης, του πάθους, του θυμού καθώς και τις μορφές έκφρασης αυτών), τη **νοητική** (αφορά τις σκέψεις και φαντασιώσεις αλλά και την ικανότητα να κατανοούμε τον εαυτό μας και το περιβάλλον μας), τη **διαπροσωπική** (αφορά τις εμπειρίες μας αλλά και την ικανότητά μας να δημιουργούμε σχέσεις με τους άλλους), την **κοινωνική** (αφορά τις στάσεις και συμπεριφορές μας, την ταυτότητα και τον ρόλο μας σαν άνδρας ή γυναίκα, όπως διαμορφώνονται με την ανάπτυξη, και ωρίμανση, μέσα από τις σχέσεις μας με τους άλλους και μέσα από το κοινωνικο-πολιτικό και θρησκευτικό καθεστώς)

Ο Weeks (1985) συνοψίζει τα παραπάνω στον εξής ορισμό:

“Η σεξουαλικότητα μπορεί να ειπωθεί σαν ένα μωσαϊκό από σωματικές ανάγκες, υποσυνείδητες επιθυμίες, φαντασιώσεις και σύμβολα, καθώς και από συνειδητές στάσεις, συμπεριφορές και βίωση ταυτότητας κάτω από έναν ιστό από πολιτικές αρχές, θρησκευτικό ήθος, κοινωνικές φόρμες και επιστημονικές ιδέες, που προσδιορίζουν στην σεξουαλικότητα την ικανότητα να είναι εξίσου προσωπική και ιστορική εμπειρία”

- Η σεξουαλικότητα είναι χαρακτηριστικό μόνο των εφήβων και των ενηλίκων μέχρι κάποια ηλικία (εξαιρούνται τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι)

Ο μύθος αυτός έχει τις ρίζες του στην ταύτιση της σεξουαλικότητας με το σεξ και την αναπαραγωγή και συνεπώς αποκλείει όλους όσους δεν έχουν την ικανότητα αναπαραγωγής, όπως τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι η σεξουαλικότητα δεν είναι προνόμιο ορισμένης ηλικίας. Αρχίζει με την γέννηση και λήγει με τον θάνατο. Επιπλέον, η Φροϋδική θεωρία (1915) ρίχνοντας φως στην παιδική σεξουαλικότητα, τονίζει πως οι πρώιμες εμπειρίες επηρεάζουν την διαμόρφωση της ενήλικης σεξουαλικότητας. Η σεξουαλικότητα δεν έχει αφετηρία την εφηβεία. Απλά η εφηβεία εντείνει τα ζητήματα και τις τραυματικές εμπειρίες των προηγούμενων σταδίων ανάπτυξης.

- Η σεξουαλικότητα δεν αλλάζει

Η σεξουαλικότητα δεν είναι πάγια, αλλά ρευστή και σε εξέλιξη, σύμφωνα με την γενικότερη εξέλιξη του ατόμου και του περιβάλλοντός του.

Η παρομοίωση της ανάπτυξης της σεξουαλικότητας με αυτή ενός δένδρου, βοηθάει στην κατανόηση των πολλαπλών παραγόντων αλλά και των πολλαπλών εκφράσεων της. (εικ. 1 σελ.7)

Όταν κοιτάζουμε ένα δένδρο, βλέπουμε μόνο τον κορμό το φύλλωμα και τους καρπούς

Ο κορμός του δένδρου αντιπροσωπεύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως το σώμα του, τον δείκτη νοημοσύνης του, τα ταλέντα και τις έμφυτες τάσεις.

Το φύλλωμα και οι καρποί αντιπροσωπεύουν τις διάφορες συμπεριφορές και εκφράσεις της σεξουαλικότητας, δηλαδή, το παρουσιαστικό του ατόμου, τον τρόπο που κινείται και φέρεται, τις επιλογές συντρόφων και φίλων, τις σεξουαλικές προτιμήσεις, τους εθισμούς, και γενικότερα τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει την ζωή και διοχετεύει την ενέργειά του.

Αυτό όμως που δεν φαίνεται είναι οι ρίζες του δένδρου, που δίνουν τροφή και δύναμη με αποτέλεσμα την συγκεκριμένη ανάπτυξη του δένδρου. Οι ρίζες αντιπροσωπεύουν τις πρώιμες εμπειρίες, τις επιρροές από τους γονείς, την οικογένεια, το σχολείο, τις φίλιες και το κοινωνικό περιβάλλον.

Αν οι ρίζες είναι γερές και ο κορμός υγιής κι αναπτύσσεται σύμφωνα με την φύση του, το δένδρο μπορεί ν' αντιμετωπίσει τις αντίξοες συνθήκες του περιβάλλοντός του. Στην πορεία οι ρίζες πολλαπλασιάζονται, προσθέτοντας κι άλλες θετικές ή αρνητικές επιρροές (π.χ. καινούργιες σχέσεις και ρόλοι) σε έναν συνεχή διάλογο του ατόμου με το περιβάλλον του και σε μια εξελικτική διαμόρφωση της σεξουαλικότητάς του.

Η παρομοίωση του δένδρου με την σεξουαλικότητα εικονογραφεί και τον υπόγειο, πολλές φορές αόρατο χαρακτήρα της μεταβίβασης των διαφορετικών μηνυμάτων για το σεξ και την σεξουαλικότητα, από τους γονείς, το σχολείο, την κοινωνία.

Η επικοινωνία των μηνυμάτων και η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, επιτυγχάνεται μέσα από πολλές οδούς, με λεκτικό ή συμπεριφορικό τρόπο, ή και με συνδυασμό και των δύο. Για παράδειγμα, ο Δημήτρης, που δεν έχει μιλήσει ποτέ του για σεξουαλικά ζητήματα με τους γονείς του, γνωρίζει ότι οι γονείς του δεν θα επέτρεπαν ποτέ μια ομόφυλη σχέση, γιατί έχει ακούσει τα άσχημα σχόλια και τ' αστεία που κάνουν οι γονείς του για τους ομοφυλόφιλους στις συζητήσεις με άλλους.

Η μη λεκτική επικοινωνία για την σεξουαλικότητα, πραγματώνει από μόνη της την επικοινωνία μιας σειράς μηνυμάτων για το σεξ, όπως: “η συζήτηση για το σεξ δεν επιτρέπεται” “το σεξ είναι κρυφό” “το σεξ είναι ντροπή” “το σεξ είναι απαγορευμένο”

Τα δε μηνύματα μεταφράζονται ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του ατόμου, τις σχέσεις του με τους γονείς, και τα πρόσθετα μηνύματα από το ευρύτερο περιβάλλον. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το παραπάνω μήνυμα μπορεί να μεταφραστεί: “το σεξ απαγορεύεται, άρα πρέπει να το δοκιμάσω” ή “είμαι κακός και βρώμικος που σκέφτομαι το σεξ”

Όταν τα λεκτικά μηνύματα έρχονται σε αντιπαράθεση με τα μη λεκτικά (“διπλά μηνύματα”) δημιουργούν νοητική αλλά και ψυχολογική σύγχυση και μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και σε ψυχιατρική νόσο (Laing, et.al. 1978)

Για παράδειγμα, όταν ο τριαντάχρονος Νίκος ρωτάει τους γονείς του για το πότε θα παντρευτεί, εκείνοι τού απαντούν ότι πρέπει να πάει φαντάρος πρώτα. Τα χρόνια περνούν, τα μικρότερα αδέρφια του Νίκου πηγαίνουν στρατό, παντρεύονται κάνουν παιδιά και ο Νίκος συνεχίζει να παίρνει την ίδια απάντηση από τους γονείς του. Με τον καιρό, παύει να ρωτάει, αλλά η συμπεριφορά του αλλάζει, γίνεται ευερέθιστος κι επιθετικός, ή χρησιμοποιεί την ερώτηση, μαζί με άλλες συμπεριφορές όταν θέλει να εκνευρίσει τους γονείς του.

Σύγχυση επίσης, δημιουργείται και όταν τα μηνύματα από ένα σημαντικό άτομο εμπιστοσύνης (τον γονέα) έρχονται σε αντιπαράθεση με τα μηνύματα ενός άλλου σημαντικού ατόμου (τον δάσκαλο). Παραδείγματος χάριν, όταν το σχολείο προσπαθεί να διδάξει τον σεβασμό του προσωπικού χώρου, αλλά στο σπίτι ο γονιός μπαίνει στο μπάνιο ή στο δωμάτιο του παιδιού χωρίς να χτυπήσει την πόρτα.

Φτάνοντας στο τέλος του χρόνου, ή μάλλον έχοντας ήδη ξεπεράσει τα χρονικά όρια της ομιλίας, θα ήθελα να τονίσω ότι ενώ η παρουσίαση μιας λίστας με τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς των γονέων όσο αφορά την σεξουαλικότητα των ατόμων με σύνδρομο Down, θα αποτελούσε μια υπεργενίκευση διαφορετικών προσωπικών εμπειριών, είμαι σίγουρη ότι η παρουσίαση των προκαταλήψεων σχετικά με το θέμα έχει αγγίξει τουλάχιστον μία από τις πηγές ανησυχίας και προβληματισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Brown Hillary &
Craft Ann
- Thinking the Unthinkable
FPA Education Unit, 1989
- Working with the Unthinkable
FPA, 1992
- Craft Ann
- Practice Issues In Sexuality
and Learning Disability
Routledge, 1996
- De Groef J.
- “Mental Handicaps: A Dark Continent”
Psychoanalysis and Mental Handicap
by: De Grof J. & Heinemann E.
Free Association Books, 1999
- Freud S.
- Instincts and their Vicissitudes
Standard Edition XIV
- Mc Cathy Michelle &
Thomson David
- “Sexual Abuse by Design. An examination
of the issues in learning disability services”
Disability and Society
Vol.11, N.2, pp.205-217, 1996
- Λαινγ, Μπέητσον κ.αλ.
- Σχιζοφρένεια και Οικογένεια
Εκδ. Γράμματα, 1978
- Sinason Valerie
- Mental Handicap and the Human Condition
New Approaches from Tavistock
Free Association Books, 1992
- Vatere Arlene
- “Using Family Therapy in services for
people with learning disabilities”
Using Family Therapy in the 90s
Basil Blackwell, 1993
- Weeks J.
- Sexuality and its Discontents
Meanings, Myths and Modern Sexualities
Routledge and Kogan, 1985

